

УДК 631.1.017.3:338.43(477)

DOI: 10.31651/2076-5843-2020-3-113-120

МУДРАК Руслан Петрович

доктор економічних наук, професор,

Уманський національний університет садівництва,

м. Умань, Україна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1189-5463>

mrp1974@ukr.net

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ГОСПОДАРСТВ НАСЕЛЕННЯ В АГРОПРОДОВОЛЬЧОМУ ВИРОБНИЦТВІ УКРАЇНИ

В статті досліджується сучасна структура виробництва окремих видів сільськогосподарської сировини та продовольчої продукції за категоріями господарств України. Вказується на високу частку господарств населення у виробництві тваринницької продукції. Відмічається, що серйозними проблемами економіки господарств населення є низька продуктивність праці, порушення санітарно-гігієнічних вимог при виробництві і первинній обробці тваринницької продукції. Робиться припущення, що для вирішення проблеми низької ефективності виробництва сільськогосподарської продукції в господарствах населення необхідно: розробити та реалізувати державну програму розвитку тваринництва, яка б була спрямована і на сільськогосподарські підприємства, і на господарства населення; забезпечити справжню, а не декларативну підтримку розвитку кооперативного руху; здійснювати просвітницьку діяльність серед жителів сільських територій.

Ключові слова: агропродовольче виробництво, структура, сільськогосподарські підприємства, господарства населення, продуктивність праці, тваринницька продукція, санітарно-гігієнічні вимоги, кооперація

Постановка проблеми. Аграрне виробництво є одним із найбільш динамічних секторів української економіки. Це обумовлено двома ключовими чинниками. Перше – Україна володіє відносно надлишковою кількістю факторів аграрного виробництва, передусім землею сільськогосподарського призначення. Друге – глобальний ринок сільськогосподарської сировини та продовольчих товарів демонструє стійкий зростаючий тренд. За таких умов дуже важливо використовувати усі наявні можливості для максимізації корисного ефекту від поєднання вказаних чинників. Для цього, перш за все, необхідно досягнути граничної продуктивності обмежених ресурсів усіх вітчизняних товаровиробників аграрної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аграрне виробництво, його ефективність, напрями реформування й розвитку і т.д. завжди будуть актуальними темами досліджень, зважаючи на соціально-економічне значення галузі у суспільному виробництві України. Передусім звертають на себе увагу роботи Меселяка-Веселяка В. Я., Федорова М. М. [1], Томіліна О. О. [2], Збарського В. К., Єременка Д. В. [3], Кропивка М. Ф. [4], Вітвіцького В. В., Авраменко Ю. О. [5], Коденської М. Ю., Сегеди С. А. [6], Лупенко Ю. О. [7], Осташко Т. О., Кобути І. В., Балакіреєвої О. М. [8], Свиноуса І. В., Шепель Т. П., Степури Л. М. [9], Шубравської О. В., Прокопенко К., Удової Л. [10].

Не зважаючи на достатньо глибоке наукове опрацювання даної проблеми, окремі її аспекти залишаються не до кінця дослідженими. Це обумовлено нестійким характером вітчизняного сільськогосподарського виробництва, несформованістю національної моделі підтримки сільськогосподарських товаровиробників, незавершеністю аграрної реформи, що породжує багатоваріантність сценаріїв розвитку досліджуваної галузі. Зокрема, не до кінця є зрозумілою роль та перспективи економіки селянських господарств, їх комунікації один з одним, аграрними підприємствами та державою тощо. Що потребує подальших досліджень у даному напрямі та обумовлює актуальність представленої теми.

Мета статті - з'ясувати місце та роль господарств населення в агропродовольчому виробництві України, ідентифікувати чинники, що перешкоджають реалізації їх господарського потенціалу, обґрунтувати заходи, спрямовані на забезпечення розвитку господарств населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виробництво сільськогосподарської сировини і деяких видів продовольчої продукції в Україні здійснюється двома категоріям господарств – сільськогосподарськими підприємствами і господарствами населення (табл. 1). Впродовж аналізованого періоду відбувалося поступове нарощування частки підприємств у структурі виробництва сільськогосподарської продукції. Особливо очевидним є прогрес в тваринницьких галузях – зростання на 13,1 в. п. Однак, господарства населення досі виробляють більше половини продукції тваринництва. Так, у 2018 р. в господарствах населення було вироблено 72,6% молока, 87,6% вовни, 98,8% меду і 44,8% пташиних яєць.

Таблиця 1

Структура виробництва сільгосппродукції за категоріями господарств в Україні, %

Рік	Сільськогосподарські підприємства			Господарства населення		
	уся продукція	продукція рослинництва	продукція тваринництва	уся продукція	продукція рослинництва	продукція тваринництва
2008	50,3	58	34,4	49,7	42	65,6
2009	48,6	54,9	36,7	51,4	45,1	63,3
2010	48,3	53,6	38,8	51,7	46,4	61,2
2011	51,8	56,7	40,6	48,2	43,3	59,4
2012	50,7	55	41,8	49,3	45	58,2
2013	54	58,6	43,5	46	41,4	56,5
2014	55,3	59,4	45,5	44,7	40,6	54,5
2015	55,1	59,1	45,5	44,9	40,9	54,5
2016	57	61,3	45,6	43	38,7	54,4
2017	56,4	60,5	45,8	43,6	39,5	54,2
2018	58,8	62,8	47,5	41,2	37,2	52,5

Джерело: побудовано автором за даними [11-15]

Зважаючи на продуктивність праці, такий стан не можна вважати задовільним (табл. 2).

Таблиця 2

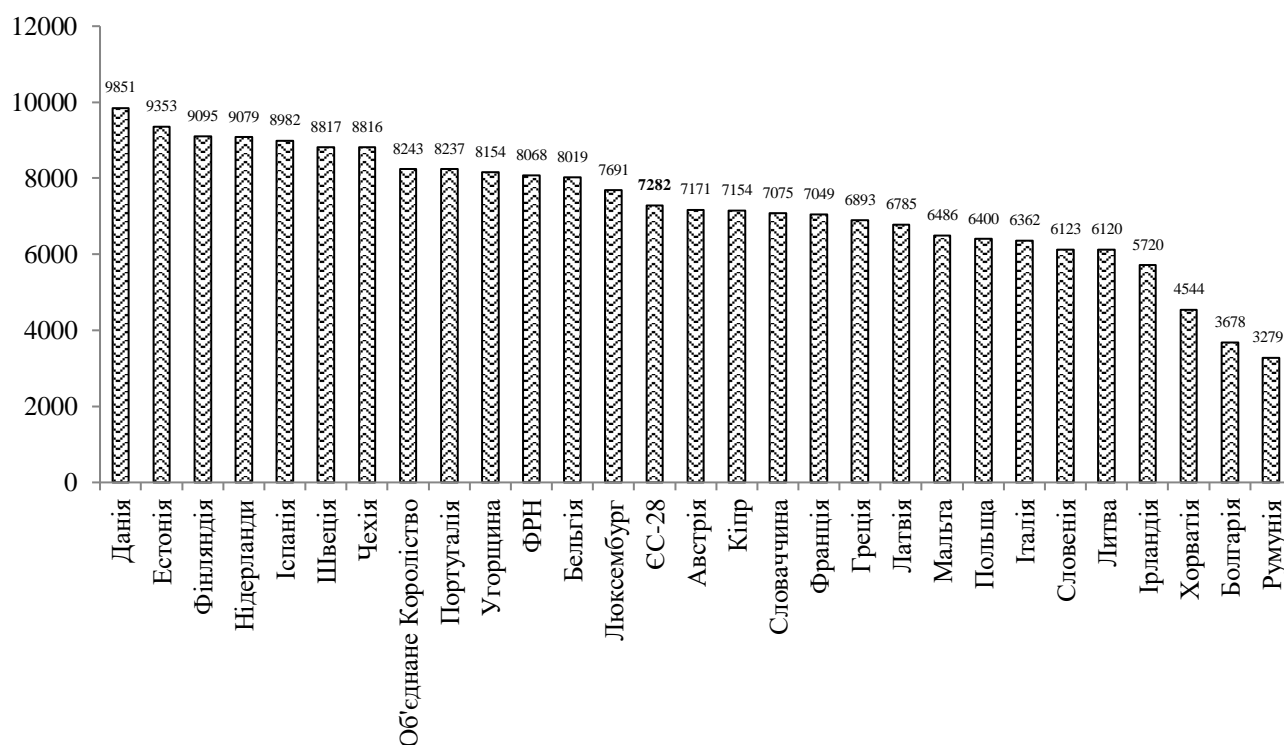
Урожайність сільськогосподарських культур та молочна продуктивність корів у сільськогосподарських підприємствах і господарствах населення України, ц з 1 га; кг молока на 1 корову за рік

Показник	Категорія господарства	Рік								
		2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
Культури зернові та зернобобові	підприємства	27,6	33,4	43	47,5	43,8	50	45,6	52,2	
	господарства населення	25	25,4	31,4	33,9	33,9	35,7	34,6	34,4	
Буряк цукровий	підприємства	281,5	420,6	419,4	490,2	448,2	494	484,1	518,8	
	господарства населення	257,3	329,6	316	350,7	325,3	319,1	335,5	361,9	
Соняшник	підприємства	15,4	17,4	22,8	20,5	23	23,5	21,3	24,1	
	господарства населення	13,1	12,9	16,8	14,7	16,1	17,2	15,2	18	
Картопля	підприємства	171	192	221,2	256,4	198,6	212,1	238,4	252	
	господарства населення	131,7	160,1	158,3	174,6	160,8	165	166,8	169,4	
Культури овочеві	підприємства	207	313,7	312,3	346,4	363,4	382,7	435,3	427,4	
	господарства населення	169,9	187,8	190,8	195,2	192,6	196,1	191	197,7	
Культури плодові та ягідні	підприємства	38,2	51,4	64	53,7	70,8	72,5	64,9	106,2	
	господарства населення	98,5	108,1	121,6	112,5	117,8	112,2	116,4	136,4	
Удій молока	підприємства	3975	4676	4827	5027	5352	5643	6025	6190	
	господарства населення	4110	4276	4343	4363	4437	4473	4480	4559	

Джерело: побудовано автором за даними [11-15]

В рослинницькій галузі урожайності головних сільськогосподарських культур у сільськогосподарських підприємствах на порядок вищі, ніж у господарствах населення. Крім виробництва плодівих та ягідних культур. Останнє пояснюється тим, що плодіві та ягідні культури потребують значної кількості ручної праці. А це є перевагою господарств населення у яких під даними культурами в 2018р. було майже 2% площ з яких зібрали врожай. Натомість в сільськогосподарських підприємств у 2018р. цей показник склав менше 0,3%.

У тваринництві ситуація аналогічна. Ми взяли за приклад продуктивність в молочному скотарстві, як галузі стосовно якої є відносно достовірні статистичні дані. Як бачимо, ще вісім років назад молочна продуктивність худоби в господарствах населення була вища, ніж у сільськогосподарських підприємствах. Натомість у звітному періоді в сільськогосподарських підприємствах даний показник уже був вищим на 35,8%. Варто відзначити, що молочна продуктивність худоби в сільськогосподарських підприємствах України наблизилася до середнього показника по країнах Східної Європи (ЄС-28) (рис. 1).

Рис. 1. Молочна продуктивність великої рогатої худоби в ЄС-28 та окремих європейських країнах у 2018р., кг сирого молока на 1 дійну корову за рік

Джерело: розраховано автором за даними [16]

Причиною низької продуктивності праці в селянських господарствах порівняно із сільгоспідприємствами є те, що в перших у рослинницьких галузях застосовуються переважно неінтенсивні низькомеханізовані технології виробництва, ручна праця, примітивні знаряддя та інструменти, в тваринництві – відсутня селекційно-племінна справа, низький рівень ветеринарного обслуговування, незадовільні санітарно-гігієнічні умови заготівлі продукції.

Рівень механізації виробничих процесів у сільських домогосподарствах України залишається критично низьким (табл. 3).

Таблиця 3
Окремі показники обробки землі в сільських домогосподарствах України,
у % до домогосподарств, які обробляли землю

Показник	Рік									
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Тільки трактором	4,3	4,8	8,5	7,8	4,9	4,9	4,6	4,9	7,5	
Вручну, кіньми	27,9	26,1	27,3	26,2	24,3	22,1	20,5	20,8	19,2	

Джерело: побудовано автором за даними [17-25]

Станом на початок 2018р. лише 7,5% сільських домогосподарств повністю механізували обробіток землі. За останніх дев'ять років аналізований показник зріс лише на 3,2 в. п. Натомість, п'ята частина селянських домогосподарств досі покладається лише на живу тяглову силу – свою і робочої худоби.

Екстенсивний тип розвитку ще більшою мірою притаманний тваринницькій галузі сільських домогосподарств (табл. 4).

Таблиця 4

Розподіл сільських домогосподарств України за чисельністю в них основних видів худоби, у % до загальної кількості домогосподарств

Вид худоби	Рік								
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
від 1 до 2 голів									
Корів	29,1	27,1	27,6	26	25,4	24,1	23,9	21,80	19,8
Свиней	24,9	26,5	27,8	24,7	24,9	25,8	25,6	24,50	21,7
4 голови і більше									
Корів	0,3	0,3	0,4	0,3	0,5	0,4	0,5	0,50	0,4
Свиней	2,2	2,9	3	2,5	2,9	3,2	2,6	2,30	1,8

Джерело: побудовано автором за даними [17-25]

Сільських домогосподарств, які утримують більше 4 голів дійної худоби менше 1%, а тих які утримують більше 4 голів свиней – менше 3%. Це пояснює причину надмірних витрат на одиницю продукції у молочному та м'ясному тваринництві господарств населення, та низький рівень економічної ефективності виробництва товарної частини їх продукції. Як показують дослідження (табл. 5), сільські домогосподарства здебільшого ігнорують найелементарніші технологічні правила як у рослинництві, так і у тваринництві.

Таблиця 5

Здійснення окремих заходів з ефективного ведення господарства сільськими домогосподарствами, у % до усіх сільських домогосподарств, які займалися виробництвом сільськогосподарської продукції

Захід	Рік								
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Мінеральні добрива	56,4	54,5	56,1	56,7	56	57,9	57,5	56,6	59,6
Районовані сорти с.-г. культур	27,1	28,1	27,3	27,7	26,1	24,5	27,5	26	27,6
Сівозміну	58,4	58,4	58,5	60,1	56,4	58,3	61,2	60,4	61,6
Племінних плідників	15,3	15,7	16,3	11,4	11,7	11,1	11,2	10,4	8,7
Штучне запліднення тварин	16,9	15,3	17	15,6	16,4	16,4	16,8	15,7	14,4
Ветеринарні перевірки	49,9	50	51,3	50,4	50,9	49,4	48,1	47,5	44,7
Санітарну обробку тваринницьких приміщень	57,6	58,7	59,6	59,6	59,3	57,6	55,2	57,3	54,6
Санітарний контроль якості молока	23,4	22,1	23,9	22,4	21,9	20,8	20,4	19	17,7

Джерело: побудовано автором за даними [17-25]

Зважаючи на виключну роль господарств населення у виробництві тваринницької продукції, у найближчому майбутньому можна очікувати скорочення відповідного виробництва через зростання його збитковості. Адже використання племінників плідників та штучного запліднення не перевищує 20-25%, що обов'язково призведе до поступового розмивання та втрати генетичного потенціалу високопродуктивних материнських й батьківських ліній худоби. Що власне уже відбувається (табл. 2). Скорочення ветеринарних перевірок та санітарної обробки тваринницьких приміщень уже має наслідком поширення небезпечних збудників, що завдає непоправних збитків економіці селянських господарств. Зокрема – збудника

африканської чуми свиней. Наразі продукція вітчизняного свинарства перебуває в карантинній зоні для її традиційних закордонних покупців.

Зменшення санітарного контролю якості молока має наслідком заборону на експорт продукції більшості українських молокопереробних підприємств у розвинуті країни, передусім – в ЄС. В даному контексті не меншою проблемою є переважання ручного доїння молочної худоби в сільських домогосподарствах. За міжнародними санітарно-гігієнічними нормами така продукція – під заборону до закупівлі та промислової переробки, продажу на організованих ринках. Її можна використовувати лише для власних харчових та господарських потреб. В 2018р. із 4179,2 тис. т молока, що надійшло на переробку на українські молокозаводи, 26% була продукція господарств населення [15]. У молокопродуктовому підкомплексі України сформувалася патова ситуація – відповідно до міжнародних санітарно-гігієнічних вимог, необхідно заборонити продаж молока та молочних продуктів виробленого в господарствах населення, проте така заборона зумовить кризу вітчизняної молокопереробної галузі та економіки селянських господарств. А значна частина споживачів, насамперед із категорії малозабезпечених, втратять можливість купувати і, відповідно, споживати молочні продукти, які наразі продаються на організованих ринках за цінами нижчими, ніж аналогічні молочні продукти промислового виробництва. Це ж саме стосується і м'яса сільськогосподарських тварин подвірного забою. На організованих ринках можна буде продавати лише ту продукцію, яка пройшла через сертифіковані бійні (забійні цехи). Проте станом на середину 2020р. в Україні функціонувало сертифікованих боєнь та забійних цехів потужність яких становить лише 40% від фактичних обсягів споживання відповідних видів м'яса.

Описана проблема – надзвичайно складна. І для її вирішення має бути застосований комплексний підхід. Це означає, що усі заходи в рамках такого підходу мають бути пов'язані спільною метою – формування сучасної конкурентоспроможної економіки господарств населення. Виходячи із непересічної ролі господарств населення у формування національного продовольчого балансу в частині тваринницької продукції, такі заходи мають спрямовані передусім на розв'язання проблем відповідного характеру. На нашу думку до переліку таких заходів необхідно включити:

1) розробку та реалізацію державної програми розвитку тваринництва, яка б була спрямована і на сільськогосподарські підприємства, і на господарства населення. В переліку заходів такої програма головними моментами мають стати: здійснення дотацій на утримання молочної та м'ясної худоби, які віднесені до захищених статей витрат державного бюджету; державна допомога у придбанні, будівництві чи оновленні основних засобів великих (сільськогосподарські підприємства) та малих (господарства населення) тваринницьких ферм; здійснення нагляду за дотриманням права селян на доступ до громадських пасовищ та сінокосів; забезпечення малих сімейних ферм земельними ресурсами;

2) підтримку розвитку кооперативного руху. В даному контексті дуже важливим є сприяння розвитку обслуговуючої кооперації: утворення кооперативів для здійснення збуту продукції, ветеринарного та зоотехнічного обслуговування тварин в господарствах населення; утворення кооперативних боєнь (забійних) цехів;

3) просвітницьку діяльність. Організація проведення курсів, тренінгів агрономічного, ветеринарного, зоотехнічного, економічного характеру для жителів сільських населених пунктів науково-педагогічними працівниками профільних закладів вищої освіти на базі відповідних сільських (селищних) рад, шкіл, клубів.

Висновки. Господарства населення виробляють більше половини продукції тваринництва - 72,6% молока, 87,6% вовни, 98,8% меду і майже половину (44,8%) пташиних яєць (2018р.). В господарствах населення критично низький рівень продуктивності праці внаслідок застосування екстенсивних технологій виробництва, ручної праці, примітивних знарядь та інструментів, відсутньої селекційно-плеємної справи, низького рівня ветеринарного обслуговування тварин, незадовільних санітарно-гігієнічних умов заготівлі тваринницької продукції тощо. Для вирішення проблеми низької ефективності виробництва сільськогосподарської продукції в господарствах населення необхідно:

- розробити та реалізувати державну програму розвитку тваринництва, яка б була спрямована і на сільськогосподарські підприємства, і на господарства населення;
- забезпечити справжню, а не декларативну підтримку розвитку кооперативного руху;
- здійснювати просвітницьку діяльність серед жителів сільських територій.

Список використаних джерел

1. Месель-Веселяк В.Я., Федоров М.М. Стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки України. *Економіка АПК*, 2016, №6. С. 37-48.
2. Томілін О.О. Теоретичні аспекти формування та розвитку агропромислового виробництва. *Економіка АПК*, 2016, №7. С. 35-38.
3. Збарський В.К., Єременко Д.В. Теоретичні засади диверсифікації економічної діяльності фермерських господарств. *Економіка АПК*, 2016, №10, С. 17-22.
4. Кропивко М.Ф. Стратегічне бачення аграрного устрою України. *Економіка АПК*, 2017, №4, С. 5-16.
5. Вітвіцький В.В., Авраменко Ю.О. Управління продуктивністю та конкурентоспроможністю аграрних підприємств у контексті соціально-економічних цілей розвитку. *Економіка АПК*, 2018, №5, С.100-109.
6. Коденська М.Ю., Сегеда С.А. Закономірності розвитку аграрно-промислового виробництва та ефективність його функціонування. *Економіка АПК*, 2018, №6, С. 30-39.
7. Лупенко Ю.О. Науково-методологічне забезпечення розвитку економіки сільського господарства України. *Економіка АПК*, 2018, №10, С. 6-14.
8. Осташко Т. О., Кобута І.В., Балакірева О. М. Перспективні напрями державної підтримки малих і середніх сільськогосподарських підприємств (на основі соціологічного дослідження). *Український соціум*, 2018, № 3(66). С. 94-113.
9. Свиноус І. В., Шепель Т. П., Степура Л. М. Роль і місце доходів від ОСГ у формуванні бюджету сільських домогосподарств України. *Економіка та управління АПК*, 2018, № 1. С. 75-84.
10. Shubravska O., Prokopenko K., Udova L. Ecologically oriented agriculture in Ukraine: opportunities and risks of development. *Trakia Journal of Sciences*, 2019, No 2. P. 150-157.
11. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2011 рік. К.: Державна служба статистики України, 2012. 376с.
12. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2014 рік. К.: Державна служба статистики України, 2015. 379с.
13. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2015 рік. К.: Державна служба статистики України, 2016. 360с.
14. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2016 рік. К.: Державна служба статистики України, 2017. 246с.
15. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2018 рік. К.: Державна служба статистики України, 2019. 235с.
16. Milk and milk products. Eurostat [Електронний ресурс]. URL: <http://www.eurostat/data/>
17. Статистичний бюлетень «Основні сільськогосподарські характеристики домогосподарств у сільській місцевості в 2009 році». К.: Державний комітет статистики України, 2009. 81с.
18. Статистичний бюлетень «Основні сільськогосподарські характеристики домогосподарств у сільській місцевості в 2010 році». К.: Державний комітет статистики України, 2010. 81с.
19. Статистичний бюлетень «Основні сільськогосподарські характеристики домогосподарств у сільській місцевості в 2011 році». К.: Державна служба статистики України, 2011. 81с.
20. Статистичний бюлетень «Основні сільськогосподарські характеристики домогосподарств у сільській місцевості в 2012 році». К.: Державна служба статистики України, 2012. 81с.
21. Статистичний бюлетень «Основні сільськогосподарські характеристики домогосподарств у сільській місцевості в 2013 році». К.: Державна служба статистики України, 2013. 81с.
22. Статистичний бюлетень «Основні сільськогосподарські характеристики домогосподарств у сільській місцевості в 2014 році». К.: Державна служба статистики України, 2014. 81с.
23. Статистичний бюлетень «Основні сільськогосподарські характеристики домогосподарств у сільській місцевості в 2015 році». К.: Державна служба статистики України, 2015. 81с.

24. Статистичний бюлетень «Основні сільськогосподарські характеристики домогосподарств у сільській місцевості в 2016 році». К.: Державна служба статистики України, 2016. 80с.
25. Статистичний бюлетень «Основні сільськогосподарські характеристики домогосподарств у сільській місцевості в 2017 році». К.: Державна служба статистики України, 2017. 80с.

References

1. Mesel-Veseliak, V.Ya., Fedorov, M.M. (2016). Strategic lines of development of the agrarian sector of economy of Ukraine. *The Economy of Agro-Industrial Complex*, 6, 37-48 (in Ukr.).
2. Tomilin, O.O. (2016). Theoretical aspects of development and agroindustrial production. *The Economy of Agro-Industrial Complex*, 7, 35-38 (in Eng.).
3. Zbarskyi, V.K., Yeremenko, D.V. (2016). The theoretical basis of economic diversification of farms. *The Economy of Agro-Industrial Complex*, 10, 17-22 (in Ukr.).
4. Kropyvko, M.F. (2017). Strategic vision of the agricultural order of Ukraine. *The Economy of Agro-Industrial Complex*, 4, 5-16 (in Ukr.).
5. Vitvitskyi, V.V., Avramenko, Yu.O. (2018). Productivity and competitiveness management in agrarian enterprises in the context of socio-economic development goals. *The Economy of Agro-Industrial Complex*, 5, 100-109 (in Ukr.).
6. Kodenska, M.Yu., Seheda, S.A. (2018). Regularities of development of agro-industrial production and the efficiency of its functioning. *The Economy of Agro-Industrial Complex*, 6, 30-39 (in Ukr.).
7. Lupenko, Yu.O. (2018). Scientific and methodical provision for development of agricultural economics in Ukraine. *The Economy of Agro-Industrial Complex*, 10, 6-14 (in Ukr.).
8. Ostashko, T.O., Kobuta, I.V., Balakireva, O.M. (2018). Perspective areas of state support for small and medium agricultural enterprises (based on sociological research). *Ukrainian socium*, 3(66), 94-113 (in Ukr.).
9. Svinous, I., Shepel, T., Stepura, L. (2018). The role and place of income from pf in the formation of the budget of agricultural households of Ukraine. *AIC Economics and Management*, 1, 75-84 (in Ukr.).
10. Shubravska, O., Prokopenko, K., Udova, L. (2019). Ecologically oriented agriculture in Ukraine: opportunities and risks of development. *Trakia Journal of Sciences*, 2, 150-157 (in Eng.).
11. *Statistical Yearbook "Agriculture of Ukraine" 2011* (2012). Kyiv: State Statistics Service of Ukraine (in Ukr.).
12. *Statistical Yearbook "Agriculture of Ukraine" 2014* (2015). Kyiv: State Statistics Service of Ukraine (in Ukr.).
13. *Statistical Yearbook "Agriculture of Ukraine" 2015* (2016). Kyiv: State Statistics Service of Ukraine (in Ukr.).
14. *Statistical Yearbook "Agriculture of Ukraine" 2016* (2017). Kyiv: State Statistics Service of Ukraine (in Ukr.).
15. *Statistical Yearbook "Agriculture of Ukraine" 2018* (2019). Kyiv: State Statistics Service of Ukraine (in Ukr.).
16. *Milk and milk products*. Eurostat. Available from: <http://www.eurostat/data/> (in Eng.).
17. *Statistical Bulletin "Main agricultural characteristics of households in rural area in 2009"* (2009). Kyiv: State statistics committee of Ukraine (in Ukr.).
18. *Statistical Bulletin "Main agricultural characteristics of households in rural area in 2010"* (2010). Kyiv: State statistics committee of Ukraine (in Ukr.).
19. *Statistical Bulletin "Main agricultural characteristics of households in rural area in 2011"* (2011). Kyiv: State statistics service of Ukraine (in Ukr.).
20. *Statistical Bulletin "Main agricultural characteristics of households in rural area in 2012"* (2012). Kyiv: State statistics service of Ukraine (in Ukr.).
21. *Statistical Bulletin "Main agricultural characteristics of households in rural area in 2013"* (2013). Kyiv: State statistics service of Ukraine (in Ukr.).
22. *Statistical Bulletin "Main agricultural characteristics of households in rural area in 2014"* (2014). Kyiv: State statistics service of Ukraine (in Ukr.).
23. *Statistical Bulletin "Main agricultural characteristics of households in rural area in 2015"* (2015). Kyiv: State statistics service of Ukraine (in Ukr.).
24. *Statistical Bulletin "Main agricultural characteristics of households in rural area in 2016"* (2016). Kyiv: State statistics service of Ukraine (in Ukr.).

25. *Statistical Bulletin “Main agricultural characteristics of households in rural area in 2017”* (2017). Kyiv: State statistics service of Ukraine (in Ukr.).

MUDRAK Ruslan

D.Sc. (Economics), Professor,
Uman National University of Horticulture,
Uman, Ukraine

PLACE AND ROLE OF RURAL HOUSEHOLDS IN THE AGRICULTURAL PRODUCTION OF UKRAINE

Introduction. *The article focuses on the research into the structure of the agricultural production of Ukraine according to the categories of the producers. It has been found that rural households produce more than half of livestock products: 72.6% of milk, 87.6% of wool, 98.8% of honey and almost half of eggs.*

Purpose. *The aim of the research is to study the place and role of rural households in agro-food production of Ukraine, identify factors that hinder to realization of their economic potential, substantiate measures to ensure the development of the economy of rural households.*

Methods. *In the process of research, the following methods were used: scientific abstraction, analysis and synthesis, observation and comparison, empirical, rows of dynamics, averages and others.*

Results. *It is stated that one of the key problems of the economy of rural households is low labor productivity. It has been established that the reason of low labor productivity lies in the application of ineffective production technologies with a low level of mechanization, the use of manual labor, primitive tools and implements, absence of selection and breeding programs, low level of veterinary treatment of animals, unsatisfactory sanitary and hygienic conditions of stocking animal products.*

It has been noted that nowadays rural households cannot meet the international sanitary and hygienic requirements while stocking animal products. This creates a threat to the economy of rural households and milk processing enterprises. Yet in 2018 out of 4179.2 thousand tons of milk, supplied to milk processing plants, 26% of milk was provided by rural households.

Originality. *The modern structure of production of certain types of agricultural raw materials and food products by categories of producers of Ukraine is studied. The high share of rural households in the production of livestock products is indicated. One of the ways to increase production efficiency in rural households is the development of cooperation.*

Conclusion. *The following measures are suggested to solve the revealed problems:*

- *development and implementation of the government development program of livestock breeding that would be aimed at agricultural enterprises as well as household farms;*
- *provision of a real rather than declarative support of the development of cooperative movement;*
- *conducting educational outreach among the residents of rural areas.*

Keywords: *agro food production, structure, agricultural enterprises, households farms, productivity, livestock products, hygiene requirements, cooperation.*

*Одержано редакцією: 11.07.2020
Прийнято до публікації: 11.09.2020*